OUDJAVAANSCH E PLASTIEK IN EUROPEESCH E MUSEA.

DOOR

W. F. STUTTERHEIM.

Het lot van oudjavaansche bronsjes en stukken steensculptuur is over het algemeen zeer avontuurlijk. Wat de laatste betreft, zoo heeft men gedurende tientallen van jaren de tempelruines op Java vrijelijk beschouwd als welkome fortuintjes voor den eerlijken vinder. Vele der residenten uit de vorige eeuw gaven blijk van hunne blakende belangstelling in oudjavaansche kunst door welwillend aan beelden en ornamentstukken een onderkomen te verschaffen op hun erf; soms vergezelden de aldus geëerde beeldwerken dan hun Maecenas op de eindelijk re is naar Holland of werden vast vooruit gestuurd om te acclimatiseeren.

Wat in deze richting de Gouverneur van Java's Noord-Oostkust, N. Engelhard, heeft gedaan en hoe zijn tuin «De Vrijheid» een documentatie was van dezen juistgekozen naam, is bekend. Tjandi Singasari en het geheele Singasarterrein heeft het hierbij moeten ontgelden. Ging dit nog tamelijk officieel, later (Engelhard bekleedde zijn hoog ambt van 1801—1808), toen men begripen ging dat javaansche oudheden toch eigenlijk op Java thuishoorden, werd het oversturen of medenemen van deze voorwerpen meestal verzwegen, wat tot gevolg had, dat wij nu in het geheel het spoor ervan bijster zijn, terwijl de eerlijke diefstal uit oude dagen nog lang daarna toestond de lotgevallen van het medegenomene na te gaan. Zooals uit het uitnemende onderzoek, door den heer Rouffaer in zake den Mañjuçrī in het berlijnsche museum ingesteld, overtuigend kan blijken. ¹⁾ Wat intusschen voor onze kennis van het oude Java dit medesleepen zonder notering der vindplaats, te beteekenen heeft en hoe groot het verlies en de schade zijn, wordt ons duidelijk als wij bedenken dat het

¹⁾ In J. Brandes, Beschrijving van Tjandi Singasari. 1909.

grootste gedeelte van de javaansche (oostjavaansche) tjandis bijzettingstjandis zijn en in elk dezer bijzettingstjandis een historisch beeld moet gestaan hebben, daar immers de vorsten als een bepaalde godheid, doch met varianten in attributen etc. werden voorgesteld. Dat voorts onder de beelden in de europeesche verzamelingen zich een zeer groot aantal van zulke bijzetting-beelden bevindt, onmiddellijk aan hunne bijzondere attributen als zoodanig te herkennen. Dat het ten slotte op Java reeds is gelukt eenige van zulke bijzettingbeelden met zekerheid aan te wijzen als die van bepaalde uit de historie met naam en voornaam bekende vorsten. (Zoo van Erlangga, den grondlegger van de latere macht van Kaḍiri, zoo van Kṛtarājasa Jayavarddhana, den stichter van de Majapahitsche dynastie.) Wat een archaeologische «veine» ware het nu niet, als wij beschikten over voldoende gegevens omtrent de afkomst of vindplaats van deze stukken! Temeer daar enkele ervan jaartallen dragen.

Maar ook de stijlgeschiedenis zou daardoor gebaat worden. Want, wisten wij eenmaal waar deze gedateerde beelden thuishoorden, dan zouden wij ook in staat zijn de ontwikkeling der bouwstijlen aan data vast te leggen, meer dan dit tot heden kon geschieden.

Kortom, de verwoesting, door liefhebbers in de vorige eeuw onder ons archaeologisch materiaal aangericht, is grooter dan men algemeen wel wil aannemen.

Wat is er nu gedaan om nog te redden wat er te redden valt?

Het antwoord is: zoo goed als niets.

Want wel is er een verbod uitgevaardigd van uitvoer van javaansche oudheden uit Java, en ook heeft men zich rekenschap gegeven van de waarschijnlijke plaatsing der beelden uit Singasari, die thans in Leiden en Berlijn staan, doch een nadere poging om te komen tot een overzicht van wat er buiten Nederland in Europa aan oudjavaansche beelden en sierstukken te vinden was, was tot voor een jaar niet ondernomen. En zonder zulk een overzicht zal het wel nimmer mogelijk zijn eenige resultaten te bereiken in de door ons aangeduide richting.

Geleid door deze overwegingen hebben wij dan ook in den aanvang van 1923, toen ons door het College van Curatoren van 's Rijks Universiteit te Leiden de gelegenheid werd gegeven een reis naar de voornaamste europeesche musea te ondernemen, waar men de aanwezigheid van javaansche oudheden kon ver-

wachten, een zoo volledig mogelijk overzicht samengesteld van de oudheden, die wij in deze musea aantreffen. Het aldus verzamelde materiaal bood tevens de gelegenheid de aanwezige stof voor een zoo lang gewenschte Iconographie van het oude Java te vermeerderen.

Door bezigheden van anderen aard konden wij er eerst nu toe komen aan belangstellenden een indruk te geven van wat door ons werd aangetroffen; dat wij daar niettemin toe overgaan heeft zijn voornaamste reden in het feit, dat een verwerking van het materiaal nog geruimen tijd zal vorderen en het misschien zijn nut kan hebben reeds nu de voornaamste vondsten te vermelden. ¹⁾

Verreweg de voornaamste collectie is die van het Museum für Völkerkunde te Berlijn. De bekende activiteit van de Museum-directies in de jaren voor den grooten oorlog heeft het museum verrijkt met verscheiden grootere en kleinere verzamelingen, deels door aankoop, deels door schenking verkregen. Waar elders de collectie bestond uit weinige schenkingen of een enkele aankoop, telden wij voor Berlijn niet minder dan 24 verschillende aankopen of geschenken. Helaas bevinden zich daar ook stukken onder die afkomstig zijn van den bekenden Dieduksman, in wiens verzameling zoo vele falsificaten werden aangetroffen.

Zooals gezegd is de berlijnsche collectie de voornaamste, niet door het aantal doch door de kwaliteit. De aanwezigheid van den Mañjuçrī staat daar reeds borg voor. Onder de 61 voorwerpen van steen en 60 van brons of ander metaal is dan ook menig stuk, dat een afzonderlijke studie overwaard is. Zoo troffen wij een Viṣṇu aan, wiens cakra de oplossing verschaffen kan van een eigenaardig oostjavaansch attribuut, waarvan de herkomst niet duidelijk was. Bij verscheidene oostjavaansche bijzittingsbeelden ziet men op de punt van de vingers van een van beide handen een soort rond tablet balanceeren waarop sierlijke vlammenkrullen zijn aangebracht. Het geheel doet eenigszins denken aan een plat comfoortje. Een der meest bekende voorbeelden biedt het bijzittingsbeeld van Kṛtarājasa, waar het door Prof. Krom als çivaitisch attribuut (vlammen) werd aangemerkt. ²⁾

¹⁾ Wij kunnen hierbij niet al onze gegevens publiceeren, reeds om de ruimte die zij zouden innemen (te samen 538 nummers) doch ook om geen inbreuk te maken op de rechten der musea.

²⁾ N. J. Krom, De beelden van Tjandi Rimbi. T. B. G. LIV (1912): 470 en vlg.

Het komt ons echter voor dat dit attriboot een zuiver viṣṇuïtisch kenmerk is, welke meening wij door het berlijnsche beeld van Viṣṇu kunnen staven. Op den top van een der vingers van de rechterhand (achterste paar) draagt het beeld namelijk een cakra. Deze cakra staat eenigszins hellend, zoodat men, voor het beeld staande, tegen het ondervlak kan aanzien. Dit ondervlak heeft vier cirkelvormige gaten, rondom het middelpunt gelegen, waardoor duidelijk de radvorm te herkennen is. Immers, de gedeelten die tusschen de gaten gelegen zijn, vormen dan de spaken.

Deze cakra nu heeft bovenop juist zulke vlammen als wij bij het bedoelde bijzettingenbeeld aantreffen. De ontwikkeling is nu waarschijnlijk de volgende geweest: oorspronkelijk stond de cakra verticaal, zooals wij dat aan de oudste Viṣṇubeelden zien. Dan echter (en misschien reeds bij den Viṣṇu van Lara Djong-grang, als de foto in O. R. 1909 ons niet bedriegt) gaat de cakra naar voren overhellen. Tot hij eindelijk den half-verticalen, half-horizontalen stand bereikt van het berlijnsche beeld (N°. Ic 29372, Pleyte 1897). Ten slotte ligt de cakra geheel horizontaal, als bij het Erlanggabeeld van Bĕlahan en bij het bedoelde beeld van Kṛtarājasa te Batavia. Indien dit nu zoo is (en ons lijkt na het vinden van dezen logischen tusschenvorm twijfel uitgesloten) moet er eenige verandering gebracht worden in de kwalificeering van het beeld. Prof. Krom noemt het beeld in zijn Inleiding tot de Hindoe-Javaansche kunst een Çiva. ¹⁾ Hij gaat hierbij uit van de veronderstelling dat deze cakra een çivaitisch vlammenattriboot zou zijn. Is dit echter een cakra, dus viṣṇuïtisch, dan wordt de verdeeling der attributen over het beeld anders en valt niet langer de nadruk op het çivaitisch, doch op het viṣṇuïtisch karakter. Want dan zijn minstens drie der attributen viṣṇuïtisch (cakra, çāṅkha en knots) terwijl de akṣamālā, in een der voorhanden voor het lichaam gehouden, niet zonder meer çivaitisch behoeft te zijn. Zij zou in verband kunnen staan met den lotusknop, waarvan sporen in dezelfde hand te zien zijn. Het eenige werkelijk çivaitische is dan het doodshoofd met halve maan in den kroon, zoodat wij niet van een Çiva, maar eerder van een Viṣṇu met çivaitische kenmerken moeten spreken, welke kenmerken wel met het feit dat het een bijzettingenbeeld is, zullen samenhangen.

Een ander merkwaardig stuk is N°. Ic 33898, een spuiër die

¹⁾ N. J. Krom, Inleiding tot de Hindoe-Javaansche kunst. 2de uitgave 1923 II: 165.

door den heer De Vink, bij een bezoek aan het museum, als van Djala Toenda afkomstig werd herkend.

Doch verreweg het interessantste zijn de N^{os}. Ic 1066, 1068 en 1067, alle drie beelden, die tegelijk met den Mañjuçrī in de Bazar Royal van De Boer en Zoon te 's-Gravenhage in 1861 gekocht en voor een nederlandsch museum verloren gegaan zijn. N°. 1066 is een prachtige Arddhanārī en tevens Harihara in één beeld vereenigd. Dus een unicum als de Mañjuçrī, dat op dezelfde wijze zijn weg vond naar het buitenland.

Zijn arddhanārīs al betrekkelijk zeldzaam, de vereeniging van man en vrouw in één beeld, tegelijk met de vereeniging van Çiva en Viṣṇu in hetzelfde beeld, is nog nergens gevonden.¹⁾ Daarbij komt nog, dat het beeld van een volmaaktheid is van sculptuur als de allerbeste stukken van elders ons slechts vertoonen. En, om de maat vol te maken, onze spijt over het verlies van dit beeld wordt nog vergroot door het feit, dat het waarschijnlijk een bijzettingsbeeld is. Zulk een bijzettingsbeeld, van zulk een volmaaktheid en zulk een verfijning, kan lastig iets anders geweest zijn dan een beeld van een groot en machtig vorst, misschien wel van een der hoofdfiguren uit de oudjavaansche geschiedenis.

Zonder voldoende fotomateriaal theorieën omtrent afkomst en dateering op te bouwen, gaat niet aan; wij zullen daarmede moeten wachten tot de verzameling is gepubliceerd, wat, als wij ons niet vergissen, niet al te lang meer op zich zal laten wachten. Fotos van het beeld bestaan op het oogenblik niet, zijn althans niet verkrijgbaar, doch wij stellen ons van een behandeling in den trant van Prof. Kroms artikel over de beelden van Tjaṇḍi Rimbi, interessante resultaten voor.

Onder de bronzen bevinden zich verscheidene, afkomstig uit

¹⁾ Naar de beschrijving in den catalogus van de bataviasche collectie te oordeelen, kan N°. 104 ook opgevat worden als arddhanārī van Çiva en Viṣṇu. Tenminste, als attributen worden opgegeven de *schelp* (gevlamd), *knots*, een *lotusbloem* (?) en „een platte plaat met drie vlammen, vermoedelijk den drietand voorstellende”, gedragen op de punt van een vinger. Hoe men in een platte plaat met drie vlammen een drietand kan zien, is ons een raadsel. Hoewel wij het beeld niet gezien hebben, meenen wij toch te mogen veronderstellen, dat de „platte plaat met drie vlammen” hetzelfde is als de cakra van het berlijnsche Viṣṇubeeld, dus een viṣṇuitisch attribuut. En hierdoor vervalt dan de combinatie Çiva-Viṣṇu, aangezien alle vier de attributen, voorzoover herkenbaar, viṣṇuitisch zijn.

het «atelier» Dieduksman, voor zoover wij konden nagaan in de inventaris 9 in getal. Nu is het eigenaardige, dat in de collectie Dieduksman ook goede en echte exemplaren te vinden waren, zoodat men nimmer weet in hoeverre men stukken afkomstig uit die collectie vertrouwen moet. Wij moeten daar dadelijk bij zeggen, dat de stukken «Dieduksman» in het berlijnsche museum er, over het algemeen genomen, vertrouwenwekkend uitzien en dat de kans groot is, dat wij inderdaad met echte stukken te doen hebben. Gelukkig, want enkele dezer stukken zijn voorzien van inscripties: een geloofsbelijdenis in laat-nāgari op N°. Ic 10251,¹⁾ eenige mantras in kawischrift op N°. 10252,²⁾ de woorden daksina en madya onder op ronde schotels, waarop, aan de binnenzijde een Çrī-teeken was gegraveerd en die dus blijkbaar behoord hebben tot een stel van vijf, die opgesteld werden naar de hemelstreken (hoe is dat op Bali?) en nog een minder vertrouwenwekkende inscriptie op de onderzijde van een voorwerp, dat er uitziet als een kolenschop en op welks handvat een kreeft moet zijn aangebracht; althans het kopborststuk van het dier is nog aanwezig. Doch de schoonste stukken van dit soort zijn een cakra, waarschijnlijk dharmacakra, dus buddhistisch symbool, gevat tusschen nāgas en voorzien van het jaartal: Ing çaka 1098, benevens een khakkharatop (top van een buddhistischen bedelstaf), met vier armen en voorzien van zeer schoon ornament. Bovenin bevinden zich vier bodhisattvafiguren, die de handen in mystieke mudrās houden (niet ongelijk aan die der balische pēdandas) en iets lager vier «tempelwachters», met hunne typische knotsen. Aan de armen hangen tweemaal twee en tweemaal drie ringen. Als oord van herkomst wordt opgegeven de berg Smeru. De laatste twee voorwerpen zijn niet afkomstig van den heer Dieduksman, althans zij behoorden tot andere collecties.

Tot een determinatie van de vaak geschonden godenbeelden in brons of steen (een enkele in zilver) is het nog niet gekomen. Trouwens, daartoe zouden wij over voldoende foto-

¹⁾ Het schrift lijkt ons ouder te zijn dan dat van de zgn. Viṣṇuvarddhana-bronsjes.

²⁾ De inscriptie eindigt met Om ye te svāha, wat, volgens Brandes in Catalogus Groeneveldt 228 een afkorting zou zijn van de bekende geloofsbelijdenisformule. De mantras kunnen van belang zijn bij de determineering van het beeld, een 10-armige çakti.

materiaal moeten beschikken. Voor zoover het zich echter liet aanzien, zijn er enkele interessante figuren onder; het lijkt ons beter met de determineering te wachten tot een zoo volledig mogelijke verzameling fotos van bronzen en steenen beelden bijeen is gebracht. De door ons opgemaakte voorloopige lijst met beschrijving der figuren kan daarbij dan goede diensten bewijzen.

Tot onze groote verwondering troffen wij in Weenen, waar wij eigenlijk niet zoozeer om javaansche oudheden als wel om javaansche ethnographica aan het Naturhistorisch Museum een bezoek brachten, een schitterende collectie bronzen en enkele steenen beelden aan van gezonde herkomst, voorzoover zich dit aan laat zien. De Directeur der ethnographische afdeeling, Dr. V. Christian, gaf ons welwillend inzage in de over de aankoop gevoerde correspondentie, waarvan wij met diens toestemming eenmaal, bij de behandeling der beelden als iconographisch materiaal, gebruik hopen te maken. Ook hier is een uitgave der collectie in het vooruitzicht gesteld.

De aanwezige steenen beelden zijn voor het meerendeel afkomstig uit de midden-javaansche periode, hoewel de etikettering, die hier, evenals in bijna alle bezochte musea, zeer verouderd is, soms het tegendeel wil beweren. Het lijkt ons zelfs niet onmogelijk dat enkele stukken uit de buurt van Prambanan afkomstig zouden zijn. Intusschen konden wij het genoeg smaken een verloren schaap thuis te brengen: het beeld van Van Kinsbergen's foto n°. 6 (K. With, Java. 1ste uitgave. Plaat 141.). Het stuk, een westjavaansch product, bevindt zich in goeden toestand in het Weensche museum.

De collectie bronzen, groot 128 stuks, overtreft alles wat wij elders, behalve natuurlijk in Leiden zagen. Eenige gouden sieraden (brokstukken) en een tempelplaatje van goudblik, waarop in kawiletters «Om ā svāha» en Om jūsa»¹⁾, met nog enkele munten, geschenk van den bekenden Raden Saleh, openen de rij. Voorts troffen wij als inscriptie nog aan een geloofsbelijdenis in prae-nāgarī (siddhāmatrkā) op een Avalokiteçvara. Het belang van zulke inscripties is grooter dan men, afgaande op

¹⁾ Vgl. het stel van zes dergelijke plaatjes van goudblik, beschreven in den catalogus Groeneveldt 227 en waarop een dergelijke inscriptie voorkomt: Om ah svāha, Om jū sah.

het feit dat zij geen historische bijzonderheden vermelden, wel zou vermoeden. De gebruikte schriftsoort toch kan ons een leiddraad verschaffen voor de dateering der beeldjes en dus van groot nut zijn voor de stijlgeschiedenis. Over het algemeen genomen, heeft men veel te weinig nota genomen van deze inscripties; men was reeds tevreden als men onderscheid maakte tusschen *nāgarī* en *kawī*-schrift. Grootendeels moet dit te wijten zijn aan het slechte materiaal dat Brandes bij zijne behandeling der Kalassaninscriptie tot zijne beschikking had en dat sindsdien door beter is vervangen. De op bronzen beeldjes gebruikte schriftsoort kan, naar ons bleek, niet alleen veel nader worden gedetermineerd, doch kan ons ook veel nauwkeuriger inlichten over herkomst en school van het betreffend Buddhisme. Wij twijfelen er niet aan of men zal met behulp van een nauwkeurig onderzoek van de gebruikte schriftsoorten en vergelijking daarvan met die, welke in gebruik waren in de oude buddhistische centra van Indie, als *Nālandā*, *Gayā* etc. goede resultaten bereiken. Doch daartoe moet men eerst de beschikking hebben over het gezamenlijke materiaal.

De iconographische oogst is te Weenen zeer groot, voornamelijk doordat nu eens niet het grootste deel der beeldjes voorstellingen zijn van *Avalokiteṣvara* in dogmatischen vorm en eenige andere veelvoorkomende *bodhisattvas*. Wel treffen wij enkele *Vajrapāṇis*, *Padmapāṇis* aan, doch daarnaast twee zeer schoone *Vasudhārās* met de rijstaar (*Ṣrī?*), een twintigarmige *Tārā*, een zeer gracielijke en fijn gewerkte *Sarasvatī*, misschien wel het schoonste stuk van de collectie, een paar *Amoghapāṣas*, een *Guru* en een fraaien *Kuvera* op hoogen troon. Van de andere voorwerpen uit metaal moeten nog vermeld worden een vierkant, dun plaatje, in het midden van elk der vier zijden tot op het middelpunt ingesneden (zoodat het geheel er uitziet als een vierbladig kruis), gemonteerd op een handvat, waaraan een ring bevestigd is. Een pendant vindt men in n°. 68848, een op dezelfde wijze gemonteerde cakra. Beide voorwerpen meten 11.5 c.M. en wekken het vermoeden dat zij aan een of ander object van ceremonieel gebruik hebben gehangen ¹⁾. Voorts een zeer goed afgewerkte *kamaṇḍalu*, 12 c.M. hoog, een langwerpige vierkant

¹⁾ De heer Poerbatjaraka vermoedt dat beide voorwerpen handvatsels van *ghaṇṭās* zouden zijn.

doosje met schuifdeksel en twee stijgbeugels van ijzer met zilver ingelegd.

Echter, er bevinden zich ook voorwerpen van beslist niet-hindujavaansche afkomst in de verzameling. Zoo een paar koperen wajang-vorstenfiguurtjes, met gëloeng tjëntoeng en een kris in den gordel. Op een daarvan staat zelfs een inscriptie in nieuwjavaansch schrift, helaas, zooals de meeste van dat soort, onbegrijpelijk. Erger is, dat in de collectie ook is opgenomen de verzameling Schlesinger, die uitsluitend uit zeer late maakfels, zuid-indische bronsjes en gesneden steenen bestaat. Trouwens, ook elders zullen wij zien dat het onderscheid tusschen oudjavaansch en zuid-indisch blijkbaar voor een ieder niet overduidelijk is.

Alles bijeen (met uitzondering van de collectie Schlesinger) is de verzameling een nadere studie overwaard en een publicatie lijkt ons zelfs een dringend vereischte.

Over die in het Zwinger te Dresden kunnen wij kort zijn, daar zij voor het grootste gedeelte is gepubliceerd door A. B. Mayer in de reeks Publicationen aus dem Könighchen Ethnographischen Museum zu Dresden. Deel IV, 1884. Helaas behooren tot deze collectie eenige «Dieduksmannetjes» waarvan het natuurlijk niet zeker is of zij niet door een zijner toekangs, die zulk een vaardigheid bleken te bezitten in het bedriegelijk nabootsen van oudjavaansche bronzen, zijn in het leven geroepen. Over het algemeen valt, indien men rekening houdt met de jaren van aankoop en dan daarbij let op het patina en de voorstelling, eenigermate te bepalen in hoeverre men met vervalschingen te doen heeft. Zoo bevinden zich in de verzameling van 's Rijks Etnographisch Museum te Leiden eenige avatāras van Viṣṇu, waarvan wij de overtuiging hebben dat zij op deze wijze zijn vervaardigd. Het zijn de nummers 1652/1, 1630/8, 1630/9, 1630/11, 1652/3, 1697/1 en 1697/2. (Catalogus Juynboll pag. 63—65 en 244.) Gaat men de herkomst na, dan blijkt dat deze stukken in 1907 (1630/8, 1630/9, 1630/11), in 1908 (1652/1, 1652/3) en in 1909 (1697/1 en 1697/2) zijn aangekocht. Indien men nu de stukken naast elkaar opstelt naar de jaren van aankoop, dan ziet men het verrassende feit dat elke aankoop haar eigen patina heeft, terwijl de aankoop 1909 uit niet geoxideerd koper blijkt te bestaan! Zulke coincidentie is te meer treffend waar het patina duidelijk het karakter draagt van kunst-

matig te zijn aangebracht. Let men ten slotte op de voorstelling, dan blijken de stukken meerendeels een bedriegelijke gelijkenis te vertoonen met afbeeldingen van Hindugoden bij Moor en elders! De veronderstelling ligt voor de hand dat Dieduksman (als deze de auctor der beeldjes zal geweest zijn) het pantheon van het oude Java, dat voor zijn verbeelding wat al te weinig variatie vertoonde en in dit opzicht bij het indische ten achter was, heeft willen helpen in den ongelijken strijd. Op zichzelf is dit niet zoo erg, doch waar de beeldjes niettemin in den handel geraakten, wordt dit alles minder onschuldig, daar niet iedereen voldoende iconographische kennis bezit om het onmogelijke van een bepaalde voorstelling in te zien.

Doch keeren wij van Leiden naar Dresden terug.

Nog een opmerking willen wij naar aanleiding van deze collectie, die zeer goede stukken bevat, maken. Het relief, in de publicatie op plaat 2 afgebeeld, vertoont zoo sterke stijlverwantschap met de reliefs van Lara Djonggrang dat wij de veronderstelling wagen, dat het stuk ook inderdaad van dezen tempel afkomstig zou zijn. Ter aanvulling zij dan nog vermeld, dat het jaartal op de ghaṇṭā n°. 1379 te lezen valt als 1188, dus 1266 A. D. Wat de inscriptie n°. 1378, die wij lezen «wṛmmaya», te beteekenen heeft, is ons niet duidelijk.

Te Parijs bevinden zich javaansche oudheden op twee plaatsen: in het Musée Guimet en in het Musée du Louvre. De laatste verzameling is zeer klein en bestaat uit twee steenen beelden, waarschijnlijk bijzettingsbeelden, tentoongesteld temidden van de voorwerpen van de Mission Pelliot. Het Musée Guimet daarentegen biedt veel meer: een zevental steenen en een zes en dertigtal metalen voorwerpen. Daarenboven nog een collectie van die eigenaardige late maaksels, die kenbaar zijn aan de groote leuningstoelen, waarin menschen van gedrochtelijke vormen op onhindusche wijze met baarden en knevels uitgedoscht, zitten, met groote handen en neus en oogen door middel van rolletjes brons of koper aangegeven; zooals men beschreven vindt in den Catalogus van het Leidsche museum op pag. 122 vgl. Zulke beelden hebben uitsluitend ethnographische waarde.

Onder de steenen beelden trof ons in het bijzonder een vrouwelijke figuur, die op een makara staat, welke voorzien is van een geschubde, omhooggerichte staart en drieteenige pooten.

De attributen waren bij dit beeld onduidelijk, doch te Londen troffen wij nog een dergelijk beeld aan, waarover straks.

Bij de bronzen valt op een zeer schoon en groot stuk met Kuvera, aan de achterzijde voorzien van de geloofsbelijdenis in prae-nāgarī, wat voor den ouderdom van het stuk kan pleiten. Trouwens, de sublieme afwerking doet het stuk reeds in een oudere periode plaatsen. Meerdere zeer schoone stukken zijn aanwezig, doch ook uit iconographisch oogpunt valt er in deze collectie goed materiaal te oogsten. Helaas is over de herkomst der verschillende stukken niets anders bekend, dan dat de collectie is aangekocht van een nederlandsch-indisch ambtenaar ¹⁾. Ook konden wij niet te weten komen hoe de beide steenen beelden in het Louvre verzeild geraakt zijn.

Te Londen zijn de javaansche oudheden verspreid over twee musea - het British Museum en de Indian Section of the Victoria and Albert Museum, in Kensington. Wat in het British Museum gevonden wordt is grootendeels legaat van Lady Raffles, de echtgenoot van den grooten gouverneur uit het engelsche tusschenbewind, Sir Stamford Raffles. Over het geheel genomen viel ons de collectie Raffles tegen, niet wat de kwaliteit, doch wat de kwantiteit betreft. Wij hadden gedacht dat deze pionnier van het oudheidkundig onderzoek op Java zich een keurcollectie zou hebben laten bijeenbrengen, waarin minstens evenveel steenen beelden als bronzen zouden zijn opgenomen. Doch de steenen beelden, die uit het legaat Raffles afkomstig zijn, zijn slechts een vijftal, als wij ons niet vergissen; van de 134 bronzen is echter het grootste gedeelte door dit legaat verkregen.

Intusschen stamt het beste en meest interessante stuk onder de 19 steenen beelden niet uit dit legaat.

Het is een zittende bodhisattva-figuur met in de rechterhand een zwaard rechtstandig opgeheven en in de op de knie rustende linkerhand een klein schild. Volgens de opgave zou het van Singasari afkomstig zijn; iets waartegen de stijl zich geenszins verzet. Wij zouden geneigd zijn te denken aan een Mañjuçrī, ware het niet dat de voorstelling afweek van de berlijnsche. Want nergens konden wij aan het beeld een boek ontdekken, welk attribuut niet goed gemist kan worden. Anderzijds zouden

¹⁾ Het schijnt niet geheel dezelfde collectie te zijn als die welke door Prof. Krom in Ned. Indië Oud en Nieuw, I: 385 vlg. beschreven is. Althans wij troffen er verscheidene stukken uit de beschrijving niet en andere weer wel aan.

wij niet goed weten welke figuur dan bedoeld moest zijn; alles duidt erop dat wij hier met een bodhisattva te maken hebben.

Het beeld is een publicatie, niet slechts voor de eigenlijke archaeologen ter nauwkeurige determinatie, doch ook en vooral voor de bewonderaars van Javas beste kunst, overwaard.

Van de overige beelden willen wij nog vermelden een çivaitisch bijzettingenbeeld met een jaartal: 1336. Voorts het beeld, waarop wij reeds eerder zinspeelden, de vrouwenfiguur, hier vierarmig en staande op een makara. Op het voetstuk zijn nog flauw drie cijfers te lezen van een jaartal: 128; het laatste cijfer ontbreekt. Voorzooover ons bekend is, werd een dergelijk beeld nog niet in de bekende collecties, noch op Java aangetroffen en moeten wij dus in dit stuk en in dat uit het Musée Guimet te Parijs, unica zien (want beide verschillen onderling). De wijze waarop de makara is aangebracht doet eenigszins denken aan de latere Durgā-beelden, waar, zooals Groeneveldt dit uitdrukt, het achterste van den buffel bij den staart wordt omhooggetrokken. Toch doet hier de figuur niets anders met den makara, dan dat zij er op staat. Aan den anderen kant laat ons het feit dat wij in beide gevallen te doen hebben met een vrouwelijke figuur, het oog wenden naar Indie, waar, zooals bekend is, de godin Gaṅgā afgebeeld wordt als vrouw, staande op een makara. Wat moeten wij echter voor Java met een beeld van de godin van de Ganges aanvangen, wier beelden nimmer vereering als zoodanig genoten, maar gebruikt werden als «deurwachters», links en rechts van een tempelingang? Doch ons javaansche beeld is duidelijk een bijzettingenbeeld en, wij weten het reeds, daarbij zijn meer wonderlijke en onbegrepen zaken te vinden, die echter, wij twijfelen er niet aan, langzamerhand hunne oplossing zullen vinden als men slechts stelselmatig de beschikbare gegevens omtrent doodencultus uit indische en indonesische ethnographie en archaeologie verwerkt. Ook hier is het wachtwoord: eerst een zoo volledig mogelijke verzameling fotomateriaal.

Onder de javaansche beelden bevindt zich voorts nog een Çiva, volgens het bijschrift afkomstig van «Brambanan». Mocht hier Prambanan mede bedoeld zijn, waaraan wel niet te twijfelen valt, dan kunnen wij die afkomst niet aannemen. Want de stijl van het beeld, de hoofdtooi van veeren en de wapperende haren geven ten duidelijkste te kennen dat dit beeld niet onder de

javaansche doch onder de zuid-indische thuis hoort. In het bijzonder wijzen de scherpe gelaatstreken, zoo typisch voor Zuid-Indie, hierop. Hetzelfde bezwaar geldt een Hanumat, die in de indische collectie is tentoongesteld en waarbij te lezen staat dat het beeld misschien van javaansche herkomst is. Ook dit achten wij onjuist. Hanumatbeelden komen op Java zoo goed als niet voor, in Zuid-Indie daarentegen zijn zij zeer gewoon.

Het Indian Museum in South-Kensington heeft slechts één steenen beeld, een overigens goed oost-javaansch stuk.

Zoowel onder de bronzen van het British als onder die van het Indian Museum bevinden zich verscheidene late maakfels, in het eerste niet minder dan 23, in het laatste 25. Doch onder de overige stukken bevindt zich menig zeer interessant iconographisch gegeven en menig uit aesthetisch oogpunt belangrijk voorwerp. En zoo eenige collectie betrouwen verdient, dan is het wel die van Raffles, die reeds in het eerste begin van de vorige eeuw is bijeengebracht. Op een enkel stuk werd weder een inscriptie gevonden; zoo op een Avalokiteçvara-padmapāṇi een «Ye dharma» formule in kawischrift en op een ander de naam: Lokeçvara, eveneens in kawischrift. Ook onder de 16 goede stukken uit het Indian Museum troffen wij er een aan met een inscriptie, ditmaal in een prae-nāgarī; helaas was zij niet geheel meer te lezen. Een prae-nāgarī inscriptie op een ander brons uit het British Museum gaf weder een geloofsbelijdenis.

Hoewel de verscheidenheid in de londensche collecties niet zoo groot was als wij die bijvoorbeeld in Berlijn en Weenen aantroffen, zou toch een publicatie van de voornaamste stukken een zeer gewenschte zaak zijn.

Hiermede zijn wij aan het einde gekomen van ons overzicht, dat slechts de bedoeling heeft er de aandacht op te vestigen dat de collecties oudjavaansche plastiek in europeesche musea te belangrijk zijn om langer slechts voor hen die ter plaatse vertoeven toegankelijk te blijven. Fotos der collecties of ook maar van enkele der voornaamste stukken waren zoo goed als nergens aanwezig, zodoende hebben wij ons een kleinen beschrijvenden catalogus moeten samenstellen om eenigermate te weten wat er te vinden is. Zelfs catalogi zochten wij tevergeefs; een werk als dat van Dr. H. H. Juynboll voor onze leidsche

verzamelingen ontbrak overal, en werd dan ook overal onverdeeld benijd en geprezen. Wel werd ons, waar wij dit verzochten, met groote bereidwilligheid een inventaris overgelegd, doch de hierin opgenomen gegevens, meestal afkomstig van de verkoopers of schenkers, waren steeds zeer verouderd en onjuist. Een publicatie als van de voorwerpen uit het Zwinger te Dresden, doch nu van de verzamelingen in Parijs en Londen, zou toch werkelijk niet tot het onbereikbare behooren. Anders is het natuurlijk gesteld met de collecties van Berlijn en Weenen. De toestand is daar verre van rooskleurig en, hoewel voor beide collecties een uitgave op het programma stond, verzekerde men ons dat deze wel eens zeer lang op zich zou kunnen laten wachten. Er is nauwelijks geld beschikbaar voor de bezoldiging van het museum personeel, niet voor verwarming der zalen in den winter en verbetering der opstelling, in het geheel niet voor publicaties ¹⁾).

Toch valt dit ten eerste te betreuren daar zulk een publicatie van meer belang zou zijn dan voor de javaansche archaeologie alleen. Prof. Krom toonde immers overtuigend aan dat het voorkomen van een bepaalden vorm van een godenbeeld op Java, terwijl deze vorm wel in Tibet doch niet in Indië gevonden werd, bewijst dat zulk een vorm niet een schepping van lamaistische phantasie is geweest, doch reeds eerder in Indië moet hebben bestaan ²⁾. Door dergelijke ontdekkingen kan er een geheel ander licht geworpen worden op het indisch Buddhisme, dat men maar al te zeer geneigd is zich voor te stellen naar wat wij uit de oudste buddhistische teksten weten. De minachting voor het lamaisme en de daarin gevonden en daaraan toegeschreven «uitwassen» zou dan wel eens kunnen blijken ongemotiveerd te zijn en plaats maken voor een andere opvatting omtrent de geschiedenis van het indisch Buddhisme.

Op die wijze zouden wij dan tevens de beschikking kunnen verkrijgen over nieuw materiaal voor het samenstellen van de zoo lang begeerde Iconographie van Hinduïsme en Buddhisme in den Archipel. Zulk een werk, zoo breed mogelijk opgezet en

¹⁾ Op het oogenblik is de toestand in Duitschland nog zoo, dat de directie van het Museum für Völkerkunde te Berlijn er toe overging eenige harer buddhakoppen van Baraboeoer te verkoopen. Ook in andere verzamelingen moest verkocht worden om de beschikking over eenig geld te erlangen.

²⁾ N. J. Krom, *Mañjuvajra?* Bijdr. 68, 1913: 502 en vlg.

ver buiten de grenzen van een beredeneerden catalogus uitgaande, zou, naar men ons in alle bezochte musea verzekerde een wel-
daad zijn.

Ten slotte zouden daarmee ook verzamelaars gebaat zijn, aangezien bij een dergelijke systematische bewerking der stof eindelijk klaarheid zou kunnen gebracht worden op het punt falsificaten.

Het is hier de plaats niet om uit te weiden over het hoe; genoeg moge het zijn er de verzekering van te geven dat samenwerking voor het tot stand komen van een dergelijk werk, dat als tertium naast Grünwedels en Fouchers arbeid over Tibet en Indië zou komen te staan, bij bijkans alle betrokken museum-directies welkom is.